

OFRANDA DE CÂNTEC SAU CÂNTECUL DE POMANĂ

DUMITRU JOMPAN

Motto:

*“Dați morților ceea ce li se cuvine,
ei sunt oamenii care au părăsit viața
socotiți-I ca ființe divine ...”*

Din îndepărtate vremi și până în zilele noastre oamenii au crezut în nenumărate „forme de existență în care morții își duc mai departe viața”.¹ În concepția romanilor „mortul continuă să aibă nevoile și pasiunile din timpul vieții”² morții lor erau supranumiți „manes” (cei buni, cei puri), mai mult chiar „Dii Manes” (Zeii cei buni, cei puri)³ Cunoscutul Enea, spre exemplu, a atribuit tatălui său laudativul „santus divinus”⁴ Zeificarea celor plecați din lumea „cu dor” în cea „fără dor” este dovada unei maxime venerații.

Sfântul apostol Pavel a propovăduit dualitatea existenței umane, între „lumea vizibilă imperfectă și trecătoare prin păcat și cea invizibilă, eternă”. Omul „atunci când nu poate fi mulțumit de temporalitate, afirmă Petre Țuțea – a generat speranța într-o viață viitoare (...). Existența lumii viitoare nu este speranța umană ci singura idee salvatoare și consolatoare”⁵ Socrate însuși s-a pus speranța în nemurire și Dumnezeu.

Nu ne-am propus să dezbatem aici și acum despre odă și imn ca ofrande aduse eroilor neamului pentru curajul și jertfa lor și nici despre „cântările funebre” ce alcătuiesc slujbele religioase legate.

Se crede, că ei, morții au trebuință nu numai de cele trupești.

Arnold von Gennep este de părere că „mijloacele de subzistență pe care morții, le găsesc în lumea lor trebuie să le procure pe seama celor vii”.⁶ Ca atare, lărgind sfera acestor „mijloace” materiale prin adaosul celor trebuincioase sufletului, în același mod trebuie să-și procure cântecele și jocurile populare.

Aceste suflete călătoare sunt permanent încercate de dorințe, pofte au anumite gusturi, î-și exprimă visurile celor vii, unele năzuințe și pasiuni.

Ofranda de cântec este o revărsare a sufletului „celui viu” (static) între sufletul prietenului, rudei de neam trecut / trecută în neființă (care posibil să nu-și fi găsit tihna și odihna).

Un exemplu edificator al luării cu sine în mormânt a dragostei de muzică de doinele și jocurile românești, cântate din fluier ori alte instrumente muzicale păstorești, este cel al ciobanului mioritic.

Așa se face că mortul, „captivul mut” de pe celălalt mal al Stycului este dăruit de prietenii și rudele sale, cu ocazia unor sărbători, cu un cântec sau un joc popular. Iată așadar dovada, că nici pe cealaltă lume nu se poate trăii fără cântec și joc. Cântecele și dansurile macabre sunt apanajul lumii transcendente. Popoarele africane încearcă adeseori în cadrul unor ritualuri magice să anticipeze o astfel de viață artistică în care masca, mima și pantonima, logosul și melosul au rolul de ai pregăti atât pe actanți cât și pe privitori pentru momentul Marii Treceri.

Dacă ne raportăm la populația haida după care „Cântările funerare fac ca mortul în satul lui (satul de dincolo de lume n. a.) să stea cu fruntea sus atunci când aude cântecele celor vii” și morții noștri ar putea „simți” la fel.

Ofranda de cântec nu este decât o călătorie muzicală în „lumea supranaturală”. Contrar riturilor de separare față de morți (luarea unor măsuri de

www.cimec.ro / www.muzeul-caransebes.ro

împiedicare a părăsirii mormintelor prin străpungerea cu piroane a crinilor și inimilor acelora care se presupune că vor devenii strigoi),⁷ cântecul de pomană, asemenea darurilor în: alimente, îmbrăcăminte, încălțăminte, apă, și nu în ultimul rând de lumină, este ritual de agregare, de aglutinare a celor două lumi.

De reținut este faptul, că revelația aceasta „de prag” dintre vii și morți nu durează decât câțva ani atâta vreme cât cei vii își aduc aminte de morții lor. De aceea arare ori ne este dat să ascultăm unele dedicații adresate oamenilor a căror vieți sa stins cu mai mult de doi ani în urmă. Căci, puntea de legătură dintre cele două maluri se prăbușește asemenea Podului Londrei, posibil de reconstituit doar în jocul de copii intitulat Podul de piatră, „atunci / și nu atunci”.

Darul la care ne referim este oferit din inițiativa cuiva, spontan și se reazămă pe tradiția folclorică locală. Momentul interesează nu numai familia, rudele și pretenii defunctului, ci întreaga societate rurală.

Sensul acestui mesaj este dinspre un spațiu real „mioritic” înspre unul infinit „cosmic” dinspre „aici” înspre „neunde”.

Ofranda de cânte se face numai în cadru unei suite de dansuri populare, atunci când tempoul alert, vivace îi poartă pe actanți în sferele înalte ale trăirii estetice. Subit, un muzicant ori chiar „donatorul” rostește cu glas tare”acu’ cântăm / să cântă o cântarie gi pomană lu ... plăcită gi ... (priečinu, văru, cumnatu lui)”⁸ Schimbarea bruscă de atmosferă este de-a dreptul ucigătoare. Animația îngheață. Exuberanța îmbracă haina tristeții. Fețele îmbujorate iau înfățișarea figurilor de ceară. Iar, cei de față trec de o dată la o stare psihică asemănătoare feed-back-ului retrocuplajului sau cvonisiunii inverse, amintindu-și chipul, faptele și întâmplările trăite împreună cu cel plecat de curând „pe un drumuț mare / ce’ napoi cărare nare”.

Ofranda interpretată vocal sau instrumental, nu poate fi decât o doină sau un cântec lung de un patetism înfiorător.

Momentul muzical de mai sus î-și are corespondentul, de pildă în lucrarea simfonică a lui Pietro Mascagni, „Cavaleria rustică” în care după o scurtă introducere urmează o mișcare care sugerează galopul cailor, întreruptă brusc de o cântare funebrală intonată în amintirea celor căzuți pe câmpul de luptă. Se revine apoi la „primo tempo” ca și în cazul nostru, la continuarea suitei coregrafice populare.

În concepția celor intervievați nu ori ce ofrandă de cântec este acceptată de adresant. De cele mai multe ori solicitantul în persona unei rude sau a unui prieten le cere muzicanților un cântec pe care defunctul la îndrăgit în timpul vieții lui „pământene”. „tată’ mio – ne-a relatat cunoscutul rapsod popular Ștefan Isac – o iubit mult câncecu „Izvoară cu apă rășe”. Mi lo predat mie să-l zâc și să-l duc măi geparce cîn’ îl aud cântănu-să mă ghingesc la el și mă scapă plânsul. Mă duc la al cari lo cântat săi plăcesc fintă lo zâs ge pomană lu tata”⁹⁹

Cel care dedică, pune pe aripile cântecului, jalea, duiosia și regretul despărțirii de „cel pribeag” o dată cu speranța că mesajul său a fost primit cu bucurie.

Dacă „zorile”, „Cântecul Bradului” și „bocetul” propriu-zis sunt produse folclorice ceremoniale, legate fiind de înmormântare, „cântecul de pomană” se încadrează în categoria cântecelor rituale. În schimb asemănarea acestuia cu creațiile din prima categorie rezidă în remunerarea, în cele mai multe cazuri a interpreților care prestează, să zicem, astfel de servicii cu caracter funebral.

Pentru ca buna intenție a „ofertantului”, darul său muzical să fie bine primit de „destinatar” (de răposat), la încheierea cântecului / melodiei se rostește bine cunoscuta formulă „Dumnezeu să-i primească”. Numai așa actantul este încredințat, că spre deosebire de darurile în alimente, obiecte etc., cântecul, ca și creație imaterială, trece cu mai mare ușurință prin și peste „vămile văzduhului” spre a restabili, măcar pe durata interpretării relațiile de rudenie ori de prietenie dintre cei care locuiesc într-un spațiul real și cei din lumea umbrelor. Actul în sine

presupune iubirea față de „aproapele – depărtat” și comunitate prin intermediul artei sunetelor cu Creatorul și prin El, cu cel pe carel păstorește pe tărâmul celălalt.

În sitemul riturilor de trecere, ofranda de cântec are drept scop agregarea defunctului la lumea morților, la noua lui societate...

A aduce o ofranda de cântec lumesc unuia care nu mai există, unui personaj din „lumea umbrelor”, iată o relaționare pasageră a sacrului cu profanul în lumina artei sonorului.

Și, iată cum, cântecul, asemenea fântânii poate deveni calea de legătură dintre cele două lumi, diametral opuse, cea de aici, naturală, a viilor și cea supranaturală, de dincolo, cea transcendentă¹⁰

Cântecul de pomană este o practică întâlnită în mai multe localități din Banat și de aiurea.

Solicitarea unor cântece pentru morți în perioada doliului, „simbol a legăturii temporare” între vii și morți nu este interzisă de obște sătească.

A nu se face astfel de daruri înseamnă a încălca un obicei îndătinat desprins din „cultul morților” a te abate de la morala creștină ortodoxă. Dacă nesocotești o astfel de cutumă cazi în culpă, iar după, C.I. Gulian „culpa devine păcat”¹¹ În fine, a nu oferi cântece de pomană a celor plecați în celaltă lume în concepția oamenilor locului, înseamnă a încălca legile prieteniei și a legăturilor de neam.

Cei care dăruiesc melodii și cântece morților nu fac din aceasta un titlu de glorie („big-man”) ci fac dovada generozității lor.

J. Mbiti, cercetător al conceptelor religioase ale popoarelor africane afirmă că: „Mormântul este simbolul despărțirii între morți și vii, el devine în chip paradoxal locul de întâlnire dintre cele două lumi”.¹²

Interesant, cum de cunosc acest lucru bănățenii care la nunți și nedei cheamă muzicanți la cimitire, la mormintele celor dragi pentru a le aduce ofranda de cântec popular.

Multifuncționalitatea momentului, aspectul etic și estetic, teologic social etc. nu le comentăm acum și aici din lipsă de timp.

La urma urmei ofranda de cântec este un dar, doar că, în acest caz, parimia cunoscută „Darul, dar așteaptă” nu poate fi acceptată căci ofranda nu rămâne alceva decât o jertfă adusă răposatului.

Cântecul de pomană este în fond și la urma urmei un rit funerar, o mică oază de solemnitate într-o mare acțiune spectaculară în cazul petrecerilor populare.

Actul în sine nu face corp comun cu sărbătoarea în contestuc căreia se produce (botez, hora satului, nedeie, nuntă) ci, dinpotrivă contravine stării de bunădispoziție a participanților. Momentul confirmă faptul, că legea contrastului funcționează nu numai în arta cultă ci și în creația populară.

Prin urmare actul folcloric respectiv are șansa de a supraviețui multă vreme căci elementul ritual-religios este susținut de cel spectacular de natură laică.

NOTE

¹Julius Lips, Obârșia lucrurilor. Oistorie a culturii omenirii, Ed. Științifică, București, 1958, p. 520.

²C.I. Gulian, Acad., Lumea culturii primitive, Ed. Albatros, București, 1983, p. 88.

³Idem, ib.

⁴Idem, ib, p. 89.

⁵Petru Țuțea, Omul. Tratat de antropologie creștină, vol. 2. Sistemele , Ed. Timpul, Iași., 1993.

⁶Arnold von Gennep, op.cit., p. 143.

⁷Arnold von Gennep, op. cit., 143.

⁸Inf. Preda Ionică, 52 a., cules: 15.04.2006, Marga.

⁹Inf. Ștefan Isac, 59 a., cules: 28.04.2006, Caransebeș.

¹⁰Această lume, transcendentală poartă numele de apa tani (satul morților), - la indieni, „aralu” la babilonieni, „duat” la egipteni, „sheol” – ținutul „xada” – la populația haida din nord vestul americii etc. (v.c.i. Gulian, Lumea culturii primitive, Ed. Albatros, București, 1983.

¹¹C.I. Gulian, op.cit.

¹²Mbiti, Africanische Religion und Weltanschauung, Berlin, 1974, p. 191.